

Strukturalna trivijalizacija:

Filozofija tehnologije, algoritamska normalizacija i ontologija „Dumb Down” efekta u suvremenom društvu

Autor: Davor Moravek

Sažetak:

Ovaj rad, pozicioniran unutar filozofije tehnologije s interdisciplinarnim dosezima u kognitivnu psihologiju i sociologiju, analizira kako algoritamski imperativ kognitivne lakoće transformira strukturalnu složenost javnog diskursa. Dekonstruirajući fenomen „*Dumb Down*” efekta kao sustavnu značajku ekonomije pažnje, rad uvodi genealogiju mjerenja čitljivosti kao foucaultovskog instrumenta normalizacije. Ontološke posljedice te normalizacije propituju se kroz fenomenologiju temporalnosti i kritiku „društva glatkoće” Byung-Chul Hana, iz čega se izvodi autorski koncept *ontologije glatkoće*. Sistemska mehanika formalizira se kroz Luhmannovu teoriju u petofazni „Dumb Down ciklus”. Nadalje, sociološke implikacije analiziraju se kroz Bourdieuv koncept kognitivnog egzila kao oblika epistemičke stratifikacije. Propitujući mogućnost otpora, rad sučeljava Stieglerovu farmakologiju s Hanovim pesimizmom te zaključno predlaže falsifikabilne komparativne hipoteze i institucionalne intervencije mapirane na specifične čvorove predloženog sustavnog modela.

Ključne riječi: filozofija tehnologije, algoritamska normalizacija, Dumb Down ciklus, ontologija glatkoće, Byung-Chul Han, Bernard Stiegler, epistemička stratifikacija

Uvod i metodološki okvir: Filozofija tehnologije kao analitička prizma

Suvremeni digitalni ekosustav i informacijska infrastruktura uvelike su oblikovani imperativima tržišne učinkovitosti i brzine konzumacije. U središtu te evolucije nalazi se maksimizacija „kognitivne lakoće” (eng. *cognitive ease*). Fenomen kolokvijalno nazvan „*dumb down*” efekt nerijetko se u popularnom diskursu tumači kroz prizmu moralne panike ili antiintelektualizma (Hofstadter, 1963). Međutim, takav pristup zamagljuje činjenicu da je strukturna trivijalizacija inherentno obilježje tehnološkog dizajna usmjerenog na ekstrakciju pažnje.

Metodološki okvir

Ovaj rad nije deskriptivni pregled literature, već predstavlja teorijsku triangulaciju pozicioniranu unutar filozofije tehnologije, s ciljanim interdisciplinarnim zahvaćanjima u sociologiju medija i kognitivnu psihologiju. Istraživačko pitanje koje rad postavlja glasi: *Na koji način algoritamski instrumenti normalizacije diskursa transformiraju uvjete razumijevanja te kakve ontološke i sociološke posljedice ta transformacija ostavlja na mogućnost kompleksnog mišljenja?* Rad konceptualno povezuje kognitivne bihevioralne modele (Kahneman) sa sociološkom analizom moći i kapitala (Foucault, Bourdieu) te dubinskom ontološkom kritikom (Han, Stiegler, Husserl), nastojeći stvoriti koherentnu teorijsku arhitekturu koja objašnjava sistemsko potiskivanje konceptualne dubine.

Genealogija mjerenja čitljivosti i algoritamska normalizacija

Da bismo razumjeli algoritamski pritisak prema jednostavnosti, nužno je sagledati genealogiju alata koji tu jednostavnost mjere. Sredinom 20. stoljeća razvijeni su prvi indeksi čitljivosti poput Fleschove formule (Flesch, 1948), Dale-Challove formule (Dale & Chall, 1948) te Gunning-Fog indeksa (Gunning, 1952). Izvorno, ovi su matematički modeli stvoreni s prosvjetiteljskim i pragmatičnim ciljem – kako bi se školske knjige, tehnički i vojni priručnici učinili pristupačnijima i kako bi se smanjio napor dekodiranja sintakse.

Međutim, s usponom digitalne ekonomije (SEO praksi i analitike korisničkog iskustva), ti su pedagoški alati rekontekstualizirani. Danas tehnološke platforme koriste ove i slične ljestvice kako bi optimizirale sadržaj za kognitivni kapacitet učenika šestog razreda (dob 11–12 godina), jer taj stupanj osigurava najveću stopu zadržavanja pažnje i najniži *bounce rate* (stopu odustajanja).

Oslanjajući se na Michela Foucaulta (1972), ovaj prijelaz moramo čitati kao uspostavu mehanizma biopolitičke *normalizacije*. Metrika čitljivosti više nije neutralan matematički alat; ona je postala algoritamski uređaj koji kodificira ideal javnog diskursa i vrši sistemsku disciplinu nad jezikom. Institucija (ili u ovom slučaju platforma) preuzima epistemički autoritet propisivanja granica „razumljivosti”. U takvom se režimu jezična složenost, nužna za izražavanje polivalentnih društvenih pojava, patologizira kao devijacija (odnosno „neoptimiziranost”), dok se glatkoća i redukcionizam proglašavaju normom.

Psihološka mehanika i iluzija istine

Psihološki motor koji osigurava učinkovitost ove algoritamske normalizacije detaljno je opisao Daniel Kahneman (2011). Evolucijski kognitivni aparat funkcionira kroz dva sustava: brzi,

heuristički Sustav 1 i spori, analitički Sustav 2. Sustav 1 inherentno favorizira *fluentnost*.

Kada se tekst (zahvaljujući prethodnoj algoritamskoj normalizaciji) izrazito lako procesuiraju, kognitivni aparat to registriira kao stanje kognitivne lakoće. Ova lakoća stvara afektivnu ugodu koja se – zbog kognitivnih pristranosti – automatski asimilira kao osjećaj poznatosti i istinitosti (tzv. *truth illusion effect*). Digitalni kapitalizam dizajniran je tako da kapitalizira upravo ovu biološku ranjivost. Izazivanje kognitivnog napora (eng. *cognitive strain*), koje aktivira analitički i skeptični Sustav 2, predstavlja neoprostiv poslovni rizik jer preispitivanje zaustavlja kontinuirani protok konzumacije.

Ontološka razina: Fenomenologija temporalnosti i ontologija glatkoće

Iako kognitivna psihologija objašnjava *kako* dolazi do ubrzane asimilacije pojednostavljenog sadržaja, ona ne može odgovoriti na pitanje što takva asimilacija čini samom fenomenu *razumijevanja*. Za to je potreban ontološki i fenomenološki iskorak.

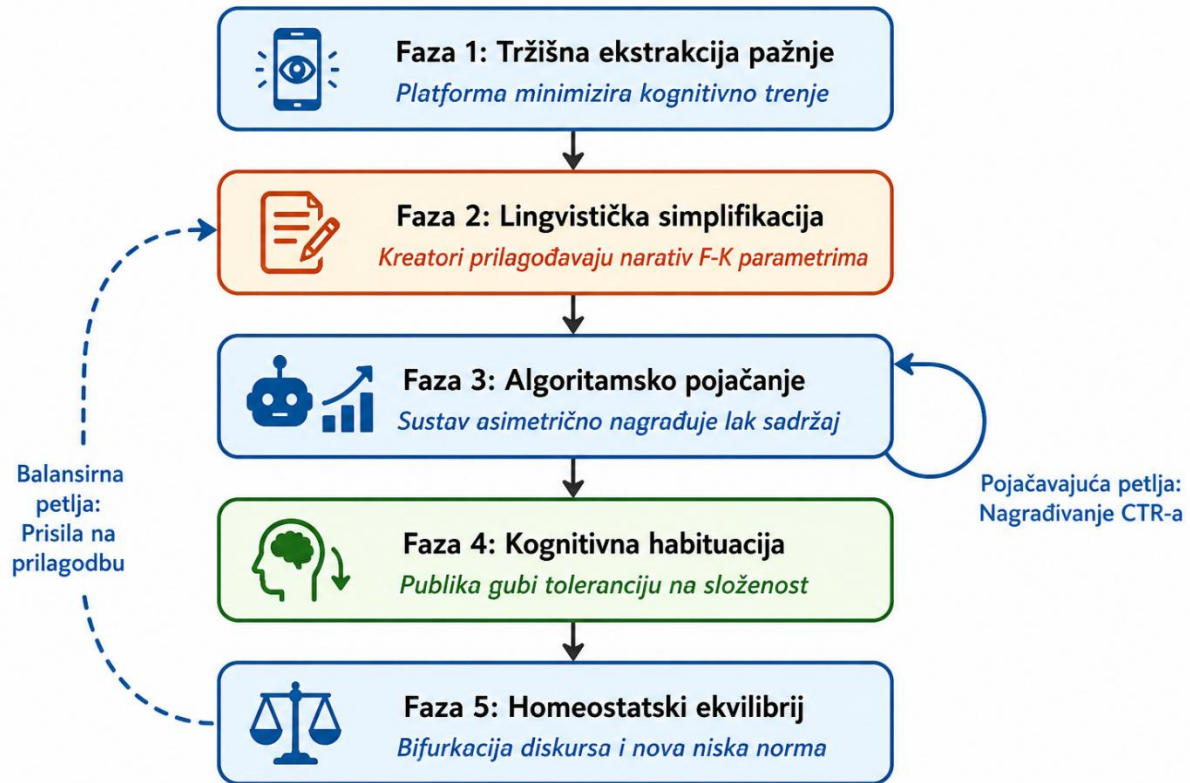
Edmund Husserl i Martin Heidegger pokazali su da je ljudska egzistencija i sposobnost konstitucije smisla neraskidivo vezana uz temporalnost. Za Heideggera (1927/1962), *Dasein* (tubitak) svoj smisao gradi kroz vremenitost i zadržavanje uz stvari. Čitanje kompleksnog teksta jest oblik „prebivanja“ (eng. *dwelling*); ono zahtijeva vrijeme u kojem subjekt ostaje izložen onostranosti i otporu samog objekta. Da bismo ovo ilustrirali, možemo sučeliti iskustvo čitanja Kantove rečenice s iskustvom beskonačnog pomicanja (*skrolanja*) po *Twitteru* (*X-u*). Kantova sintaksa prisiljava čitatelja na usporavanje, vraćanje unatrag i kognitivno hrvanje sa strukturom teksta – to je iskustvo stvarne temporalne izloženosti. Skrolanje, s druge strane, nasilno ukida tu temporalnost, zamjenjujući prebivanje pukim preletavanjem. Vrijeme se fragmentira u niz nepovezanih, trenutačnih sadašnjosti bez hermeneutičkog kontinuiteta.

Tu ontološku redukciju na najvišu je teorijsku razinu podigao Byung-Chul Han. U *Društvu transparentnosti* (Han, 2012) i *Agoniji Erosa* (Han, 2017), on analizira fenomen nestanka Drugoga, odnosno nestanka *negativiteta*. Negativitet (u filozofskom, hegelijanskom smislu) jest otpor, prekid, složenost drugog bića ili ideje koji subjekt prisiljava na refleksiju i bolnu transformaciju.

Normalizirani, kognitivno „laki“ digitalni diskurs iz kojeg je iscijeđen svaki sintaktički i semantički otpor operira isključivo u sferi pozitiviteta. Ovdje uvodimo autorski termin „**ontologija glatkoće**“ – specifičnu konceptualnu sintezu Hanove teorije društva pozitiviteta i systemske algoritamske normalizacije (Flesch-Kincaid). Ontologija glatkoće ne označava samo stilski manirizam, već stanje bitka u kojem je informacijska okolina do te mjere optimizirana za tečnost (*fluentnost*) da isključuje samu mogućnost kognitivnog i egzistencijalnog trenja. Kada informacija prestane pružati otpor, ona više ne konstituiraju duboki smisao, već počinje proizvoditi isključivo afekte i senzacije. Epistemologiju time zamjenjuje afektologija. Algoritam koji maksimizira tečnost istovremeno ontološki ispražnjuje tekst – gubi se prostor za hermeneutički rad, a komunikacija se svodi na tautološko potvrđivanje istog.

Formalizacija Modela „Dumb Down” Ciklusa

Kako bi se ovaj kompleksni splet kognitivnih ograničenja i ontoloških posljedica formalizirao u znanstveni i operativni alat, ovaj rad predlaže **Model Dumb Down Ciklusa**. Oslanjajući se na teoriju društvenih sustava Niklasa Luhmanna (1995), fenomen strukturne trivijalizacije modelira se kroz sustav povratnih sprega (*feedback loops*). Ciklus se odvija kroz tri razine (infrastruktura, produkcija, recepcija) unutar pet faza (prikazanih na Dijagramu 1):

Dijagram 1. Prikaz faza i petlji Modela Dumb Down Ciklusa

Tržišna ekstrakcija pažnje (Infrastruktura): Početni uvjet. Ekonomija pažnje zahtijeva od platformi dizajn arhitekture (UI/UX) koja ne tolerira kognitivno trenje, čime je postavljen strukturni pritisak za brzo isporukom sadržaja (Wu, 2016).

Lingvistička simplifikacija (Produkcija): Kreatori (od medijskih kuća do političara) internaliziraju imperativ čitljivosti i prevode složene argumente u binarne, emocionalno nabijene krilatice radi osiguravanja vidljivosti.

Algoritamsko pojačanje / Algorithmic Boost (Sistemska sprega): Ovo je *pojačavajuća petlja* (eng. *amplifying loop*). Sustav nagrađuje simplificirani sadržaj asimetrično većim dosegom u odnosu na analitički tekst, čime se marginalizira kompleksnost (Vosoughi i sur., 2018).

Kognitivna habituacija (Recepcija): Zahvaljujući neuroplastičnosti, publika se adaptira na frekvenciju i plitkoću podražaja (Wolf, 2018). Tolerancija na kognitivni napor pada, stvarajući aktivnu potražnju za dodatno pojednostavljenim formatima.

Homeostatski ekvilibrij trivijalizacije (Točka bifurkacije): Sustav se zatvara kroz *balansirnu petlju* (eng. *balancing loop*). Preostali autori kompleksnog sadržaja prisiljeni su prilagoditi se

narativu iz Faze 2 ili su posve isključeni iz vidljivosti. Sustav uspostavlja novu, dramatično nižu normu javne komunikacije.

Empirijske ilustracije Faze 5: Ova točka stabilizacije jasno se očituje u empirijskim podacima komunikacijskih znanosti. Primjerice, Hallinova (1992) klasična studija pokazala je da se prosječno trajanje izjave (*soundbite*) političara na američkoj televiziji smanjilo s 43 sekunde 1968. godine na manje od 9 sekundi 1988. godine, a u eri TikToka i *Reelsa* ti su isječci nerijetko kraći od 3 sekunde. Paralelno s tim, lingvističke analize parlamentarnih rasprava u zapadnim demokracijama redovito bilježe dramatičan pad kompleksnosti vokabulara i duljine rečenica u posljednja tri desetljeća.

Farmakologija umjetne inteligencije i pitanje otpornosti

Eskalaciju druge faze modela neviđeno ubrzava generativna umjetna inteligencija. Dok alarmi o apsolutnom „zaglupljivanju” (Carr, 2010) zanemaruju emancipatorne potencijale proširene kognicije (Clark & Chalmers, 1998), istinsku intelektualnu tenziju oko mogućnosti otpora ovom sustavu pronalazimo u sučeljavanju Bernarda Stieglera i Byung-Chul Hana.

Za Stieglera (1998, 2010, 2011), tehnologija je uvijek *pharmakon* – i otrov i lijek istovremeno. Umjetna inteligencija kao alat kognitivnog rasterećenja doista može djelovati kao otrov koji dovodi do *proletarizacije* znanja. U svojim kasnijim djelima, napose u trećem svesku *Tehnike i vremena* (2011) te u eseju *Taking Care of Youth and the Generations* (2010), Stiegler snažno upozorava na degeneraciju *retencija* (sposobnosti dugoročnog pamćenja i kognitivne sinteze) uslijed prepuštanja mentalnih procesa vanjskim memorijskim aparatima. Generativna UI, u tom kontekstu, prijeti destrukcijom kapaciteta za duboko mišljenje. Ipak, Stiegler otpor vidi unutar same tehnike – tvrdi da čovječanstvo može dizajnirati novu, *negentropsku* tehnologiju i terapijske alate koji će ponovno potaknuti kritičku sintezu. Otpor je, dakle, u preuzimanju tehnologije, a ne u njenom odbacivanju.

Han (2015) je, s druge strane, znatno pesimističniji. U društvu pozitive i „roja” (eng. *swarm*), kolektivni politički i tehnološki otpor gubi moć jer nema tiranina kojeg treba svrgnuti – subjekt eksploatira samoga sebe s osmijehom. Umjesto tehnološke borbe, Han kao jedini oblik rezistencije nudi obnovu „pedagogije gledanja” – vraćanje sposobnosti za duboku dosadu, kontemplaciju i suzdržavanje od trenutne reakcije. Napetost između Stieglerovog aktivnog tehnološkog preoblikovanja i Hanovog kontemplativnog povlačenja ključna je filozofska aporija u kojoj se mora tražiti rješenje *Dumb Down* ciklusa.

Kognitivni egzil i epistemička stratifikacija

Sistemska degradacija javnog diskursa izaziva oštre sociološke posljedice. Rad uvodi koncept *epistemičke stratifikacije* – nejednake distribucije ne samo informacija, već i samih kognitivnih kapaciteta za njihovo dubinsko dekodiranje. Dok široke mase konzumiraju besplatne, afektivno nabijene i izrazito kratke forme, analitičko novinarstvo i dubinske studije povlače se iza „zidova plaćanja” (eng. *paywalls*) (Moorthy, 2026; Hindman, 2009).

Ovu pojavu možemo najpreciznije operacionalizirati aparatom Pierrea Bourdieua (1984). U ontologiji glatkoće, sposobnost održavanja kognitivnog napora i razumijevanja kompleksnosti

prelazi iz općeg komunikacijskog standarda u ekskluzivni **habitus**. To usmjeravanje pažnje postaje rijedak **simbolički kapital**.

Pojedinci i autori koji odbijaju pojednostavljivanje (koji odbijaju prijeći u Fazu 2 ciklusa) bivaju izbačeni iz algoritamske vidljivosti u prostor koji ovaj rad naziva **kognitivni egzil**. Tragedija suvremene sfere leži u tome što visoki analitički (simbolički) kapital više ne garantira društveni utjecaj. Sustav vrednovanja je promijenjen: algoritamska arhitektura aktivno ga kažnjava, a kognitivni egzil postaje strukturni fenomen u kojem se inteligencija svodi na nemoćni, elitni izolacionizam bez mogućnosti korekcije političkog mainstreama.

Komparativna istraživanja i institucionalne intervencije

Da bi se predloženi *Dumb Down* model testirao i presjekao, nužne su teorijski utemeljene intervencije i empirijska falsifikacija.

U kontekstu budućih komparativnih istraživanja, teorijski se mora formulirati eksplicitna, falsifikabilna hipoteza: *Ako nordijski medijski sustavi, zbog uspostavljenog modela snažnog javnog financiranja, doista produciraju viši prosječni Flesch-Kincaid skor u objavljenim online novinskim člancima u usporedbi s anglosaksonskim sustavima eksplicitno ovisnima o CTR-u, to bi empirijski sugeriralo da institucionalno financiranje izravno modificira homeostatski ekvilibrij Faze 5.* Takva formulacija pretvara teorijsku spekulaciju u mjerljivi istraživački program.

Što se tiče institucionalnih intervencija, one se moraju mapirati točno na one čvorove gdje ciklus dobiva pojačanje:

Razbijanje Faze 5 (Erozija diskursa) kroz ekonomske modele: Neophodna je dekomercijalizacija djela ozbiljnog novinarstva državnim subvencijama izvan obveza ekstrakcije klikova (nordijski model), kako bi se prekinulo potiskivanje kompleksnosti iza *paywalla*.

Zaustavljanje Faze 4 (Kognitivna habituacija) kroz pedagogiju: Inspirirano Hanovim rješenjima, nužno je integrirati „sporu pedagogiju” i vježbanje dugotrajne usmjerene pažnje na kompleksan (analitički i filozofski) tekst kako bi se spriječila neurološka degeneracija retencija i atrofija.

Pravna regulacija Faze 3 (Algoritamsko pojačanje): Ograničenje asimetričnog pojačavanja kognitivno lakog sadržaja zahtijeva stroge regulative prema uzoru na europski Akt o digitalnim uslugama (DSA), dajući građanima (a ne samo platformama) kontrolu nad parametrima vlastite normalizacije.

Zaključak

Ovaj je rad dekonstruirao „*dumb down*” fenomen, pokazavši da on nije simptom intelektualne lijenosti građana, već produkt visokosofisticirane arhitekture izgrađene na raskrižju biheviornalne psihologije, algoritamskog nadzora i ekonomije pažnje. Spojem četiriju ključnih slojeva analize očitana je jedinstvena dijagnoza:

Kahnemanova psihologija objašnjava biološki *exploit* – ranjivost ljudskog mozga na kognitivnu lakoću. Foucaultova genealogija i Luhmannova sistemska teorija pokazuju kako digitalni kapitalizam koristi tu ranjivost za izgradnju čvrstog ciklusa jezične i političke normalizacije (Flesch-Kincaidove algoritamske strukture). Hanova teorija, sintetizirana u autorskom konceptu *ontologije*

glatkoće, objašnjava cijenu te mehanike – gubitak negativiteta, ukidanje smisla i stvaranje patološkog društva baziranog isključivo na afektu. Konačno, Bourdieuv instrumentarij objašnjava konačni sociološki ishod – izgon kritičkog mišljenja u elitni kognitivni egzil i cementiranje epistemičke stratifikacije. Bez aktivnog (Stieglerovog) preuzimanja tehnike i sistemskih zakonskih ograničenja platformi, sposobnost čovječanstva da kolektivno reflektira i izražava složenost svijeta svest će se na afektivne binarne reakcije lišene svakog otpora.

Literatura

- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste*. Harvard University Press.
- Carr, N. (2010). *The Shallows: What the Internet Is Doing to Our Brains*. W. W. Norton & Company.
- Clark, A., & Chalmers, D. (1998). The extended mind. *Analysis*, 58(1), 7–19.
<https://doi.org/10.1093/analys/58.1.7>
- Dale, E., & Chall, J. S. (1948). A formula for predicting readability: Instructions. *Educational Research Bulletin*, 27(2), 37–54.
- Flesch, R. (1948). A new readability yardstick. *Journal of Applied Psychology*, 32(3), 221–233.
<https://doi.org/10.1037/h0057532>
- Foucault, M. (1972). *The Archaeology of Knowledge and the Discourse on Language*. Pantheon Books.
- Gunning, R. (1952). *The Technique of Clear Writing*. McGraw-Hill.
- Hallin, D. C. (1992). Sound bite news: Television coverage of elections, 1968–1988. *Journal of Communication*, 42(2), 5–24. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1992.tb00775.x>
- Han, B.-C. (2012). *The Transparency Society*. Stanford University Press.
- Han, B.-C. (2015). *In the Swarm: Digital Prospects*. MIT Press.
- Han, B.-C. (2017). *The Agony of Eros*. MIT Press.
- Heidegger, M. (1962). *Being and Time* (J. Macquarrie & E. Robinson, prev.). Harper & Row. (Originalno djelo objavljeno 1927).
- Hindman, M. (2009). *The Myth of Digital Democracy*. Princeton University Press.
- Hofstadter, R. (1963). *Anti-intellectualism in American Life*. Alfred A. Knopf.
- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. Farrar, Straus and Giroux.
- Luhmann, N. (1995). *Social Systems*. Stanford University Press.
- Moorthy, A. (2026). The cost of local news: Paywalls, information inequality, and democratic engagement [Predavanje]. Ash Center for Democratic Governance and Innovation, Harvard Kennedy School.
- Postman, N. (1985). *Amusing Ourselves to Death: Public Discourse in the Age of Show Business*. Viking.
- Stiegler, B. (1998). *Technics and Time, 1: The Fault of Epimetheus*. Stanford University Press.
- Stiegler, B. (2010). *Taking Care of Youth and the Generations*. Stanford University Press.
- Stiegler, B. (2011). *Technics and Time, 3: Cinematic Time and the Question of Malaise*. Stanford University Press.
- Vosoughi, S., Roy, D., & Aral, S. (2018). The spread of true and false news online. *Science*, 359(6380), 1146–1151. <https://doi.org/10.1126/science.aap9559>
- Wolf, M. (2018). *Reader, Come Home: The Reading Brain in a Digital World*. HarperCollins.
- Wu, T. (2016). *The Attention Merchants: The Epic Scramble to Get Inside Our Heads*. Alfred A. Knopf.

Preporuke za daljnje čitanje

Rosa, H. (2013). *Social Acceleration: A New Theory of Modernity*. Columbia University Press. – Ključno djelo za dublje razumijevanje temporalnih pritisaka i osjećaja ubrzanja modernog društva koje komplementira Heideggerovu i Hanovu analizu u ovom radu.

Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism*. PublicAffairs. – Detaljna analiza ekonomskog nadzora koji platformama omogućuje prikupljanje mikro-metrika (poput onih korištenih u Fazi 1 i Fazi 3 "Dumb Down" ciklusa).

McLuhan, M. (1964). *Understanding Media: The Extensions of Man*. McGraw-Hill. – Fundamentalni klasik medijske teorije, iznimno važan za shvaćanje Stieglerove pozicije o tehnologiji kao ljudskoj ekstenziji (protezi).

Foucault, M. (1975). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Gallimard. – Temeljno štivo za dubinsko usvajanje koncepata normalizacije i biopolitike koji su u radu primijenjeni na analizu Flesch-Kincaid skora.

Hui, Y. (2016). *On the Existence of Digital Objects*. University of Minnesota Press. – Suvremeni ontološki odgovor na digitalnu epohu koji se direktno oslanja na Stieglera i Heideggera, nudeći pogled izvan Hanovog pesimizma.